

Ще дитиною я зрозумів, що ця дуже загадкова посмішка була для кожної жінки дивною маленькою перемогою. Так, нетривалий реванш за зражені сподівання, грубість людей, брак у цьому світі справжнього і красивого. Якби тоді я міг про це сказати, я назвав би цю манеру посміхатися «жіночністю». Утім, тоді моя мова була занадто конкретною. Мені вистачало того, щоб дивитися на жіночі обличчя в наших фотоальбомах і знаходити на деяких з них це відображення краси.

Оскільки ці жінки знали: щоб бути красивими, потрібно за кілька секунд до того, як засліпить спалах, вимовити дивні французькі склади, які мало хто розумів: «Пті пом...»¹ Немов хто зачаклував: рот замість того, щоб розтягуватися в життєрадісному блаженстві чи стискуватися у тужному вищирі, граційно округлявся. Обличчя цілковито змінювалось. Брови легенько вигиналися, овал щік розтягувався. Варто було сказати «пті пом», і тінь далекої та мрійливої м'якості оповивала серпанком погляд, загострювала риси, дозволяла відрихтувати негативи, що їх лишили минулі дні.

---

¹ *Petite pomme* — маленьке яблучко.

Така фотографічна магія здобувала довіру зовсім різних жінок. От, наприклад, московська родичка на єдиному кольоровому фото в наших альбомах. Вийшла заміж за дипломата, розмовляла, стиснувши зуби, і гірко зітхала перед тим, як когось вислухати. Але на фото я одразу помітив наслідки «пті пом».

Я помічав ореол цих слів на обличчі тьмяної провінціалки, якоїсь анонімної тітоньки, чиє ім'я згадувалося лише тоді, коли мова заходила про жінок, що лишилися без чоловіків після чоловічої гекатомби останньої війни. Навіть Глаша, селянка за походженням, на тих небагатьох світлинах, що лишилися у нас від неї, сяяла цією чудесною посмішкою. Був навіть цілий рій молодих кузин, які надували губки, намагаючись утримати цю зникаючу французьку магію на кілька нескінченних секунд позування. Вони шепотіли своє «пті пом» і вважали, що майбутнє життя зіткане ніби лише з цих митей милості...

Дефіле поглядів і обличч тривало і тривало, дефіле жінок з правильними і витонченими рисами, з великими сірими очима. Спочатку молоді, в найдавніших альбомах, з посмішками, насиченими потаємною привабливістю «пті пом». Далі, з віком, у більш нових альбомах нашого часу, цей вираз бліднішав, ховався під завісою меланхолії та простоти.

Була собі жінка, французженка, що заблукала в сніговій безмежності Росії, яка і навчила інших слів, що робили вродливими. Моя бабуся по материній лінії. Вона народилася у Франції на початку сторіччя в родині Норбера й Альбертіни Лемоньє. Таємниця «пті пом» була, мабуть, найпершою ле-

гендою, що зачарувала наше дитинство. А також одним з перших слів цієї мови, яку моя матуся жартома називала «бабусиною мовою».

Якось я натрапив на світлину, яку не мав бачити. Я проводив канікули у бабусі, в містечку на краю російського степу, куди вона прибилася після війни. Наближалися сутінки теплого і неквапливого літа, що заливали кімнати бузковим світлом. Це трохи ірреальне світло падало на фотографії, які я роздивлявся під відчиненим вікном. Найстаріші знімки наших альбомів. Зображення на них з'являлися з-поза прадавнього мису революції 1917 року, воскрешали часи царів і розривали залізну завісу до тієї епохи, переносили мене то на паперть готичного собору, то до алеї саду, рослинність якого бентежила мене своєю неодмінною геометрією. Я поринав у передісторію нашої родини...

І раптом ця світлина!

Я побачив її, коли суто з цікавості відкрив великий конверт, захований між останньою сторінкою та обкладинкою. Там лежав обов'язковий стосик зніmkів, що вважалися недостойними фігурувати на цупких сторінках,— пейзажі, які вже неможливо ідентифікувати, обличчя, що не викликають ані ніжності, ані спогадів. Стос, про який щоразу, коли бачимо, нагадуємо собі, що час його розсортирувати, вирішити долю усіх цих покараних душ...

Саме серед цих невідомих людей і забутих пейзажів я її і побачив. Молода жінка, чий одяг дивно дисонував з елегантністю персонажів на інших світлинах. Вона була вбрана у ватник брудного сірого кольору й вушанку з відігнутими вухами.

Стояла, притуливши до своїх грудей дитину, закутану у вовняну ковдру.

«Як вона могла тут опинитися,— збентежено запитував я себе,— серед цих чоловіків у фраках та жінок у вечірніх сукнях?»

А навколо неї, на інших знімках ці величні проспекти, ці колонади, ці середземноморські види. Її присутність була анахронічною, недоречною, непоясненою. В цьому родинному минулому вона здавалася чужою своїм безглуздим вбранням, яке за наших часів носили лише жінки, що взимку розчищали завали снігу на дорогах...

Я не почув, як увійшла бабуся. Поклала руку мені на плече. Я здригнувся, а тоді показав на світлинку і запитав:

— Хто ця жінка?

У неодмінно спокійних очах бабусі спалахнула блискавка паніки.

Вона відповіла на запитання майже безтурботним голосом:

— Що за жінка?

Ми обидва замовкли, наставивши вуха. Кімната сповнилася дивним шелестом. Бабуся обернулася і радісно зойкнула, привертаючи мою увагу:

— Мертва голова! Поглянь, мертва голова!

Я побачив великого брунатного метелика, сугінкового сфінкса, що тріпотів, намагаючись пробитися в оманливу глибину дзеркала. Я кинувся до нього, напруживши руку, вже передчуваючи під долонею лоскотання його оксамитових крилець... Саме тоді я переконався в неймовірному розмірі цього метелика. Я наблизився і не зміг утриматися від крику:

— Але їх двійко! Сіамські близнюки!